

De Collectiebeheerders aflevering 7 Erwin Kompanje

door
Kees Plaisier

Erwin J.O. Kompanje (Rotterdam, 1959) is docent op de geneeskunde toegepaste ethiek en intensive-care verpleegkundige. Binnenkort studeert hij af in de filosofie van de geneeskunde/ medische ethiek aan de Erasmus Universiteit. Daarnaast is hij zoölogisch-autodidact en beheert uit dien hoofde in het Natuurmuseum sinds 1990 de collectie recente zoogdieren en de Van Deirse collectie.

Vroeg geïnteresseerd in walvisachtigen

Al toen Erwin Kompanje tien jaar oud was, maakte hij kennis met zeezoogdieren. Tijdens een wandeling met zijn vader en moeder op het strand tussen Hoek van Holland en Monster zag hij twee aangespoelde, dode bruinvissen. Later, op de middelbare school, las hij het boek 'Walvis aan stuurboord', dat over de walvisvaarder 'de Willem Barentz' ging. De toen gewekte belangstelling voor de Cetacea (walvisachtigen) heeft later geleid tot een grote activiteit: veel onderzoek in binnen- en buitenland naar (o.a. skeletafwijkingen bij) walvisachtigen, verzame-

len, een lange reeks publicaties, daadwerkelijk ontleden van tientallen aangespoelde walvisachtigen, enzovoort.

Na de middelbare school, een paar vrije jaren en allerlei baantjes is Erwin, min of meer bij toeval, een verpleegkundige opleiding gaan volgen. Daarna een vervolgopleiding en nog aanvullende scholing. Na 10 jaar in een leidinggevende positie in de verpleging gewerkt te hebben, had hij het wel gezien in de praktijk. Na vier jaar algemene filosofie studeert hij binnenkort af in de filosofie van de geneeskunde / medische ethiek aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam. Zijn arbeidzame leven is momenteel dan ook in twee part-time banen verdeeld: hij geeft onderwijs in op de geneeskunde toegepaste ethiek o.a. aan de Hogeschool Rotterdam & Omstreken en doet theoretisch onderzoek bij de vakgroep medische ethiek van de EUR en verder werkt hij in de praktijk op de afdeling neuro-intensive care van het Dijkzigt ziekenhuis. Daarnaast reserveert hij minstens een dag in de week om zich in de walvisachtigen te verdiepen.

Medische achtergrond helpt

Bij zijn werk aan de collecties van het Natuurmuseum profiteert hij van zijn medische achtergrond. Dr A.B. van Deirse had sommige skeletafwijkingen in delen van zijn collectie niet helemaal juist geïnterpreteerd. Dat bracht Erwin er toe om 60 jaar later zijn medische kennis en contacten te benutten bij het corrigeren van de gegevens. Daarbij bleef het echter niet. Zijn nieuwsgierigheid was gewekt en dus ging hij op zoek in diverse natuurhistorische musea in binnen- en buitenland, waar hij de collecties walvisachtigen nazocht op botafwijkingen. Hij documenteerde zijn bevindingen, ging verder op onderzoek, ook in het buitenland, bouwde contacten op, publiceerde veel over skeletafwijkingen bij walvisachtigen onder andere in *Lutra*, *Zeitschrift für Säugetierkunde*, *Zoölogische*

Erwin Kompanje bij
het stinkende kadaver van
een witsnuitdolfijn
Lagenorhynchus albirostris;
strand Lyngby-Thy,
Denemarken, 16 juli 1991

(foto: Arie F. de Jong)

Mededelingen (Leiden), Aquatic Mammals en uiteraard in DEINSEA, het wetenschappelijke jaarbericht van ons museum. Zo werd Erwin één van de weinige specialisten op dit gebied ter wereld. Dat zou je aan de bescheiden collectie-beheerder van ons museum niet op het eerste gezicht zien, maar hij laat zich er dan ook niet op voorstaan.

Niet altijd walvisachtigen

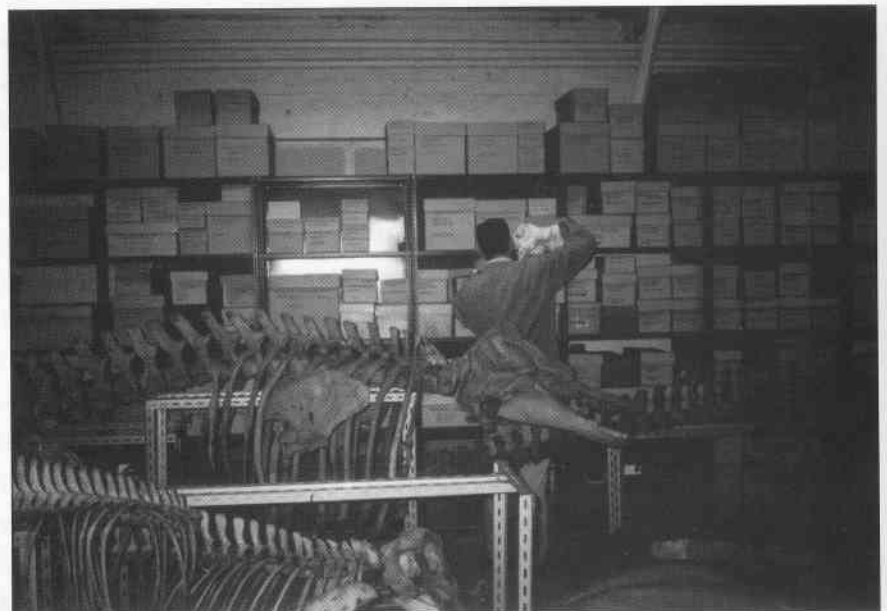
Erwin's aandacht gaat niet alleen maar uit naar de walvisachtigen. Vóór 1990 heeft hij, samen met Hans Post, veel onderzoek gedaan naar biometrie bij meeuwen, met name naar de Russische ondersoort van de stormmeeuw, en daarover met hem gepubliceerd. Ook skeletafwijkingen bij zoogdieren hebben zijn interesse. Op de dinsdagavonden, wanneer de collectie beheerders het Natuurmuseum bevolken, werkt hij samen met z'n assistent John Vegers aan de collectie recente zoogdieren van het museum. Die collectie omvat voorbeelden uit de hele wereld, maar de nadruk ligt, naar de aard van het museum, op de regio: Nederland / Noord-West Europa. De collectie moest na de brand in 1987 voor een groot deel weer worden opgebouwd. Daarvoor is nu extra aandacht, omdat in de biodiversiteitszaal van het vernieuwde museum veel materiaal nodig is. De opgezette dieren vormen het meest spectaculaire deel van de collectie. Recente aanwinsten, die het museum via Diergaarde Blijdorp en Artis verwierf, zijn o.a. een orang-oetan, een Sumatraanse tijger en een lippenbeer. In de collectie bevinden zich, behalve opgezette dieren, ook botten, schedels en huiden (in de vorm van balgen). Balgen zijn opgevulde huiden voor wetenschappelijk onderzoek. Bovendien is er een kleine collectie op alcohol. Als er bijzondere aanwinsten zijn, zoals de tijger, dan worden er ook organen op alcohol bewaard. Onder de balgen zijn er tussen de tweehonderd en driehonderd van kleinere zoogdieren, vooral bedoeld voor wetenschappelijk onderzoek. Tenslotte omvat de collectie een onderdeel dat bedoeld is om vergelijkingen te kunnen maken met de collectie fossiele zoogdieren. Deze vergelijkingscollectie is nog in opbouw. Thuis heeft Erwin geen uitgebreide collectie,

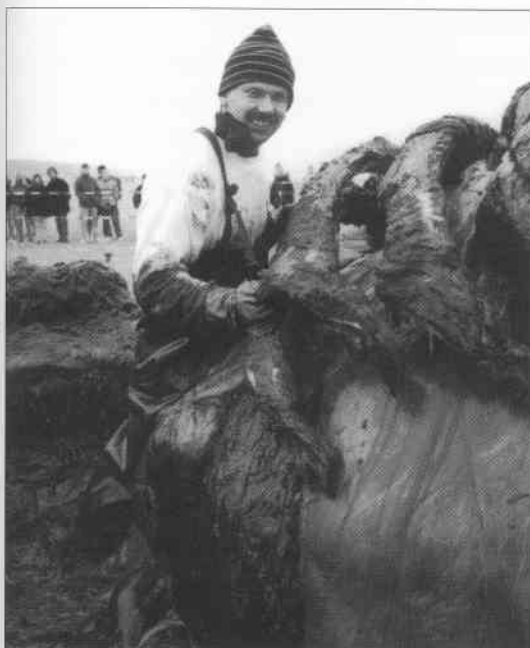
alleen wat skeletdelen van dolfijnen als werk-materiaal. Zijn meeste publicaties schrijft hij in de late-avond en vroege-nacht uurtjes en dan is het handig om referentiemateriaal bij de hand te hebben. Als hij op vakantie is, verzamelt Erwin van alles voor het museum. Op zijn eigen gebied, maar ook op andere verzamelgebieden zoals vogels, schelpen of krabben. Balgen en ander prepareerwerk doet hij ter plekke. Zo zijn er al heel wat verkeersslachtoffers van ver naar het museum gebracht. Zo kan men tureluurs van IJsland, een das uit Wales, maar ook een bosmuis van Terschelling aantreffen in de collectie van het Natuurmuseum, door Erwin verzameld en geprepareerd. Ook gebruikt hij zijn contacten in binnen- en buitenland om materiaal voor de collecties van het NMR te verkrijgen.

Potvisstrandingen

De stranding van drie potvissen op 12 januari 1995 tussen Kijkduin en Scheveningen was een heel interessante ervaring. Het was allemaal wat onoverzichtelijk, maar de enorme omvang van de dieren was indrukwekkend, vindt Erwin. Al met al, voor een cetoloog, een bijzondere ervaring. Helaas voor Erwin waren het geheel gave skeletten zonder ook maar de geringste afwijking. Maar hij had niet anders verwacht. Erwin ziet trouwens ook nog een boeiend verband tussen de evolutie van de mens en van de walvis. Bij beide zoogdiersoorten is in de loop van de evolutionaire ontwikkeling de rug een kwetsbaar deel geworden.

Collectiedepots van binnen- en buitenlandse natuurhistorische musea zijn voor Erwin Kompanje bekend terrein; Cetacea-depot, National Museum of Scotland, Edinburgh, juni 1995 (foto: Ditty van Duyn)

resultaten zie DEINSEA 2) worden nu de strandingen van tuimelaars, zo'n 400 stuks, door Erwin nader bekeken.

Nog meer Van Deinse

Van Deinse overleed in 1965. De collectie die hij thuis en op het Erasmiaans Gymnasium had, is toen verdeeld. Het belangrijkste (wetenschappelijke) deel en het strandingsarchief gingen naar Leiden, de fossielen naar Enschede en een ander deel naar het NMR. De samenwerking van Erwin met de conservator zoogdieren in het Leidse Natuurhistorisch museum is overigens uitstekend, wat de collectie en het onderzoek ernaar ten goede komt.

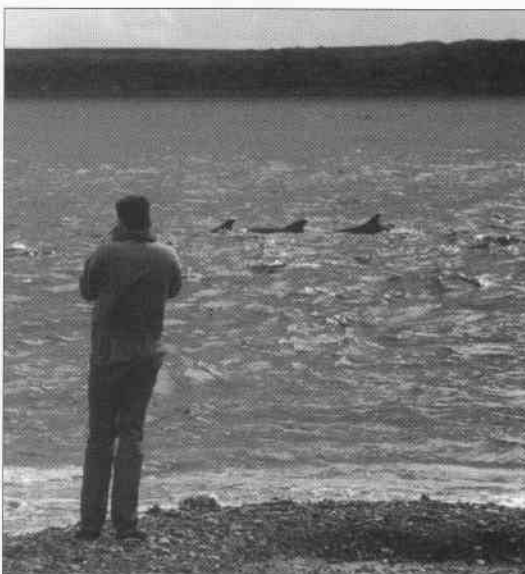
De strandingen van walvisachtigen houden Erwin tegelijk gebonden aan de collectie Van Deinse. De 'Prince of Whales' zoals Van Deinse's bijnaam luidt, begon in 1918 met het bijhouden van alle strandingen. Zijn dissertatie gaat voor de helft daarover, inclusief de oudere strandingen van vóór 1918. Van Deinse hield deze documentatie tot zijn dood in 1965 bij. Toen kwam het stil te liggen. In 1967 werd het door het Zoölogisch Museum in Amsterdam, samen met het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie in Leiden weer voortgezet. Nederland is door deze aanpak het best gedocumenteerde land in Europa wat de strandingen van walvisachtigen aangaat.

Het is indrukwekkend wat Van Deinse met betrekking tot de Nederlandse walvisachtigen heeft gedaan. Door de lange periode van documenteren en wijdlopende omschrijvingen is het strandingsarchief van onschatbare waarde. Alleen dankzij die inspanningen is het nu mogelijk op zijn kennis voort te bouwen.

Erwin Kompanje is nu doende de strandingslijsten van Van Deinse te controleren op juistheid en te corrigeren waar dat nodig blijkt. Van Deinse noteerde alles wat hij te weten kwam, maar was niet in de gelegenheid zelf te gaan kijken of bijvoorbeeld de op Ameland gestrande tuimelaar ook werkelijk een tuimelaar was. Na de strandingen van orka's (voor de

Van Deinse was blijkbaar een man met een eigen aanpak, die zijn aantekeningen soms baseerde op onvolkomen berichten, maar dat maakt zijn collectie niet minder interessant. Historisch, zowel als zoölogisch. Er is bijvoorbeeld veel in te vinden over de tuimelaar, die hier nu uitgestorven is. Het materiaal is ook heel geschikt voor vergelijking. Van Deinse bewaarde veel, waarvan we nu profijt hebben. De kern van zijn collectie is 'walvismateriaal' zodat Erwin Kompanje de draad meteen weer te pakken heeft.

Van deze collectiebeheerder is een kleine selectie uit zijn vele publicaties hierna vermeld. En dan hebben we het nog niet over wat hij over zijn andere vakgebied, de medische ethiek publiceerde, en over zijn reizen. Waar hij de tijd

**Hoogtijdagen voor een
cetoloog: de dissectie
van een potvis
Physeter macrocephalus;
Scheveningen,
14 januari 1995**

(foto: Kees Moeliker)

**Ook levende zeezoogdieren
hebben de belangstelling
van Erwin Kompanje;
tuimelaars *Tursiops truncatus*
in de Murray Firth,
Schotland, juni 1995**

(foto: Ditty van Duin)

vandaan haalt, weten we niet. Het museum heeft er gelukkig een uitgelezen specialist aan. Dat mag gezegd.

Een selectie uit de lijst van circa 90 publicaties van Erwin Kompanje:

Kompanje, E.J.O., J.N.J. Post & F. van Bommel (1989) - Het gebruik van de computer in de ornithologische biometrie - *Het Vogeljaar* 37(5): 193-199

Post, J.N.J. & E.J.O. Kompanje (1989) - Stormmeeuw (*Larus canus canus*) van 23 jaar - *Het Vogeljaar* 37(4): 171

Kompanje, E.J.O. & J.N.J. Post (1990) - Oostelijke stormmeeuwen *Larus canus heinei* in Nederland en West-Europa - *Limosa* 63: 2-6

Kompanje, E.J.O. (1990) - De butskop (*Hyperoodon ampullatus* [Forster, 1770]) in Nederland - *Straatgras* 2(3): 6-7

Kompanje, E.J.O. & N.C. Kerkhoff (1991) - Vondst van coracoid van de reuzenalk op de Maasvlakte - *Dutch Birding* 13(3): 96-98

Kompanje, E.J.O. (1991) - Een oud geval van osteomyelitis bij een orka *Orcinus orca* - *Lutra* 34: 71-76

Kompanje, E.J.O. (1991) - De indo-pacifische spits-snuitdolfijn: zeer zeldzaam of uitgestorven? - *Straatgras* 3: 31-33

Kompanje, E.J.O. & G.Th. de Vries (1992) - An almost toothless badger *Meles meles* - *Lutra* 35: 40-43

Kompanje, E.J.O. (1993) - Osteomyelitis of the mandible in harbour porpoises *Phocoena phocoena* from the Netherlands - *Lutra* 36: 39-45

Kompanje, E.J.O. (1993) - Vertebral osteophytosis in cetacea; spondylosis or spondylitis? - *Zeitschrift für Säugetierkunde* 58: 316-318

Kompanje, E.J.O. & J.N.J. Post (1993) - Nieuwe vondsten van de Russische Stormmeeuw in Nederland - *Dutch Birding* 15: 254-258

Kompanje, E.J.O. (1994) - Een hamster met 'olifantstanden' - *Natuurhistorisch Maandblad* 83(1): 8-9

Vergroeiingen aan de ruggewervels van een witsnuitdolfijn *Lagenorhynchus albirostris* (collectie ZMA 17232) door Erwin Kompanje ontdekt, en beschreven in *Zoölogische Mededelingen* 69: 231-250 (foto: Rob 't Hart)

- Kompanje, E.J.O. (1994) - Infectiegevaar bij het verzamelen en prepareren van zoogdieren en vogels: een overzicht van vijf infectieziekten - *Deinsea* 1: 41-51
- Kompanje, E.J.O. (1994) - Severe infection of a rib in a harbour porpoise *Phocoena phocoena*: a rare complication after open chest trauma - *Lutra* 37: 93-96
- Kompanje, E.J.O. (1995) - On the occurrence of spondylosis deformans in white-beaked dolphins *Lagenorhynchus albirostris* (Gray, 1846) stranded on the Dutch coast. *Zoölogische Mededelingen* 69(18): 231-250
- Kompanje, E.J.O. (1995) - Differences between spondylo-osteomyelitis and spondylosis deformans in small odontocetes based on museum material - *Aquatic Mammals* 21(3): 199-203
- Kompanje, E.J.O. & P.S.J. Klaver (1995) - A possible case of diffuse idiopathic skeletal hyperostosis (DISH, Ankylosing hyperostosis) in an orang-utan *Pongo pygmaeus pygmaeus* (Linnaeus, 1760) - *Deinsea* 2: 17-21
- Kompanje, E.J.O. (1995) - Strandings of killer whales *Orcinus orca* in the Netherlands between 1783 and 1995 with some remarks on skeletal and dental pathology (Mammalia, Cetacea, Odontoceti) - *Deinsea* 2: 67-82
- Kompanje, E.J.O. & J.W.F. Reumer (1995) - Strandings of male sperm whales *Physeter macrocephalus* Linnaeus, 1758 in Western Europe between October 1994 and January 1995 - *Deinsea* 2: 89-94
- Post, K. & E.J.O. Kompanje (1995) Late Pleistocene white whales *Delphinapterus leucas* from Dutch coastal waters. *Lutra* 38(2): 67-76
- Kompanje, E.J.O. (1995) - Vondst van een schouderblad van de bultrug *Megaptera novaeangliae* in de Zuidelijke Noordzee - *Lutra* 38(2): 85-89
- Kompanje, E.J.O. & P.S.J. Klaver (in druk) - Spondyloarthropathy in a Sloth bear *Ursus ursinus* - *Bijdragen tot de Dierkunde*
- Kompanje, E.J.O. (in druk) - On two harbour porpoises *Phocoena phocoena* from Mauretania.

Rottende kunst

Tijdens het afgelopen najaar heeft de Londense Tate Gallery een spraakmakende expositie georganiseerd. Geen beelden, geen schilderijen, geen installaties, zelfs geen performance. Neen, men stelde een doorgesneden rund tentoon, keurig geconserveerd in een enorme glazen bak gevuld met formaline. De zorgvuldig gemaakte sagittale doorsnede (zeg maar op het symmetrie-vlak van het lichaam, door neuspunt en navel) gaf een wonderlijk beeld te zien. De ribbels van het verhemelte, de hersenen, de doornuitsteeksels van de rugwervels en de vetlaag op het borstgedeelte, daar waar de doorregen braadlappen vandaan komen, alles was zichtbaar als betrof het een illustratie uit het boek 'Anatomie van het rund voor leerlingen van de slagersvakschool'.

Zelf zou ik zo iets een natuurhistorisch object noemen, maar in werkelijkheid is hier sprake van een voortbrengsel van de kunstenaar Damien Hirst. Het Rotterdams Dagblad heeft er op de cultuurpagina van 18 november 1995

dan ook uitgebreid over bericht. Ik citeer: 'Hirst pleegt haaien, schapen en koeien in een formaldehyde-bad aan het publiek te tonen. Hij begon met hele exemplaren, maar schakelde al snel over op het betere coupeerwerk. (...) De kunstenaar wil het publiek - althans wie daar gevoelig voor is - laten proeven van de angstaanjagende tegenstelling tussen dood en leven.' Ik neem aan dat dat publiek geheel moet bestaan uit mensen die nog nooit van hun leven een bezoek hebben gebracht aan het nabije Natural History Museum. Anders waren ze wel gewend aan die angstaanjagende tegenstelling. Bij ons in het Natuurmuseum trachten wij ook dagelijks onze bezoekers de stuipen op het lijf te jagen met de tentoongestelde vogels, vissen en vlinders. Gelukkig gaat men in de kunstwereld nog een stapje verder. Ik citeer nogmaals het Rotterdams Dagblad: 'In een begeleidende video bereidt hij (= Damien Hirst) de wereld al voor op zijn volgende stunt: het kadaver van een koe, nu niet in formaldehyde, maar in natuurlijke

